

Izvorni znanstveni članak

UDK: 305-055.2(497.5)

32:316.66-055.2>(497.5)

316.64-055.2(497.5):061.1 EU

316.64-055.2(497.5:100-622 NATO)

Primljeno u uredništvo: 15. siječnja 2009.

Prihvaćeno za tisak: 02. veljače 2009.

Žene Hrvatske i NATO: ZA, PROTIV ili ...

SMILJANA LEINERT NOVOSEL*

Sažetak

Rodno osviještena politika danas je prihvaćena ne samo u zemljama EU, već i onima koje to žele postati. Uspjeh ove politike ovisi o promjenama u svijesti ljudi, o njihovoj rodnoj osjetljivosti u svakodnevnom životu, o čemu ni europska ni hrvatska iskustva ne svjedoče u potpunosti. Egalitarne rodne uloge prihvaćaju se izgleda samo na općoj razini, dok u privatnom životu dominiraju one tradicionalne. Unatrag petnaestak godina žene i muškarci u Hrvatskoj svjedoče o trendu opadanja interesa za politička događanja, ali se potvrđuje da porast obrazovanja znači i jači intenzitet interesa za politiku kod oba spola. Ovu europsku "zakonitost" zaokružuju podaci o dobi: politika u Hrvatskoj najviše zanima starije od pedeset godina, gotovo podjednako žene i muškarce, dok su od mlađe populacije zainteresirani uglavnom muškarci. Sklonost integracijama uopće moguće je dovesti u vezu sa interesom za politiku, a njega s višim obrazovanjem. Euroatlantske integracije najčešće podržavaju visokoobrazovani, jako zainteresirani za politiku, među kojima prednjače žene; manji interes za politiku znači kod žena veću ravnodušnost, mnogo rjeđe otpor integracijama ali pokazuje i manju sigurnost žena u iznošenje vlastitog mišljenja. Prema predviđanju, usprkos rodno osjetljivom pristupu u djelovanju NATO saveza, podrška žena je niža od one za ulazak Hrvatske u EU i niža od one muškaraca istog stupnja zainteresiranosti. Ukratko, dominantna potpora ulasku u EU dolazi od politički motiviranih visokoobrazovanih žena, dok ulasku u NATO savez potporu najčešće pružaju visokoobrazovani muškarci naglašenog interesa za politiku.

Ključne riječi: rodno osviještena politika, žene, Europska unija, NATO savez

*

Prof. dr. sc. Smiljana Leinert Novosel, redovita profesorica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6, e-mail: smiljana.leinert@fpzg.hr

Hrvatski je sabor u listopadu 2006. godine donio "Nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010."¹ kao osnovni strateški dokument koji se bavi uklanjanjem diskriminacije žena i uspostavljanjem stvarne ravnopravnosti spolova provedbom politike jednakih mogućnosti. Riječ je o trećoj takvoj politici (prva je donesena 1997. godine), koja se nastavlja na tradiciju prethodnih temeljnih političkih opredjeljenja i ciljeva, uz redefiniranje nacionalnih prioriteta, načina provedbe te poduzimanje posebnih mjera vezanih uz promijenjene društvene i političke okolnosti. U tu se politiku uvodi pojam "gender mainstreaminga", kod nas često preveden kao "rodno osviještena politika", a koji prema definiciji Vijeća Europe označava "reorganizaciju, unapređivanje, razvoj i evaluaciju političkih procesa na način da je perspektiva ravnopravnosti spolova uključena u sve politike na svim razinama i stupnjevima, od strane aktera uključenih u donošenje političkih odluka."² Taj je pojam i konceptualni temelj za unapređivanje ravnopravnosti spolova u zemljama Europske unije i u stvari znači uključivanje ciljeva ravnopravnosti spolova u cjelokupnu politiku Unije.

Ukoliko se usmjerimo na spomenutu Nacionalnu politiku RH, posebice na dio vezan uz integraciju rodne perspektive u sigurnosnu politiku zemlje, uočavamo da se u Strateškom okviru za provedbu politike i akcijski plan djelovanja izričito naglašava potrebu integriranja rodne perspektive u sigurnosnu politiku zemlje; ističe se potreba uključivanja stručnjakinja za pitanja roda u političke aktivnosti vezane uz izgradnju mira, regionalnu suradnju i sigurnost; obećava se preispitivanje programa obuke za pripadnike sigurnosnih službi iz perspektive rodne ravnopravnosti te se obvezuje osigurati veću zastupljenost žena u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama RH, posebice na rukovodećim položajima.

Ovo svjedoči o rodno osjetljivom karakteru hrvatske politike vezane uz sigurnost zemlje. U tom pogledu ona je već danas usvojila standarde zemalja Europske unije. Poznato je, međutim, da praksa čak i u zemljama duže demokratske tradicije vrlo često pokazuje drugačije lice od onoga koje je zacrtano općim opredjeljenjima. Istraživanja pokazuju "da unatoč pozitivnim i značajnim postignućima u zemljama članicama Vijeća Europe u području ravnopravnosti muškaraca i žena, i to kako u zakonodavstvu tako i u provedbi politike, stvarna ravnopravnost spolova još uvijek nije postignuta. Iako su žene postigle de iure jednaka prava u većini zemalja članica, one su još diskriminirane de facto u mnogim područjima."³ Istu je ocjenu moguće prihvatiti i za Hrvatsku. No, stvarni je uspjeh politike moguće konstatirati tek ukoliko osjetljivost za rodnu problematiku zaživi u svijesti pojedinaca i očituje se u svakodnevnom životu. Stoga je korisno pratiti promjene razmišljanja kako žena

1

"Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.", str. 18- 21.

2

Isto, str. 19.

3

Isto, str. 20.

tako i muškaraca vezana uz politička događanja općenito, a posebice skori ulazak Hrvatske u euro-atlantske integracije.

Ženski interes za politiku

Ukoliko je točno da smo politikom obilježeni svi, bilo bi logično zaključiti kako se za nju jednako interesiramo bez obzira na spol, dob, zanimanje ili neko drugo obilježje. Je li to baš tako? Nakon Drugog svjetskog rata sva su istraživanja u Europi ukazivala na manju zainteresiranost žena za politiku u odnosu na muški dio populacije. Ipak, vremenom je dolazilo do stanovitih promjena koje nam slikovito prikazuju istraživanja u jednoj od vodećih europskih zemalja – Francuskoj. Ovdje je od početka šezdesetih pa sve do devedesetih godina prošlog stoljeća analizirano ne samo kretanje interesa za politiku u cijelosti, već je posebna pažnja bila usmjerena na razlike obzirom na spol. Tako je u Francuskoj 1953.⁴ godine uočena izrazita razlika u zainteresiranosti za politiku između muškaraca i žena.⁵ Do idućeg istraživanja 1969. godine⁶ razlika u postocima između muškaraca i žena se smanjila na 13 poena (34 % muškaraca je izjavilo da ih politika ne zanima, dok je taj postotak kod žena bio 47 %), da bi se 1978. godine⁷ zaustavila na 7 poena (13 % odgovora kod muškaraca i 20 % odgovora kod žena). Ovo je jasno ukazivalo na trend stalnog približavanja odgovora muškaraca i žena.

Međutim, nadolazeće razdoblje svjedočilo je o zastoju, pa čak i promjeni smjera kretanja ovih odnosa, što se vidjelo kroz podatke istraživanja u zemljama Europske zajednice, 1983. i 1987. godine.⁸ Na pitanje "Kada ste s prijateljima, razgovarate li o politici?", 1983. godine je 22 % muškaraca i 37 % žena odabralo modalitet nikada (razlika od 15 poena), da bi četiri godine kasnije na isto pitanje dobiveni odgovor iznosio 29 % kod muškaraca i 39 % kod žena (razlika od 10 poena). Ukratko, zainteresiranost za politiku se smanjila dok je razlika među spolovima ostala jednakom. Ovdje možemo samo nagađati o mogućim uzrocima pada interesa za politiku i njegovim razlozima. Jedan od mogućih je onaj prema kojemu u stabilnim demokracijama Europe, gdje su mehanizmi rješavanja političkih problema izuzetno razvijeni, čovjek kao pojedinac osjeća manju potrebu da osobnim angažmanom pokuša riješiti neki

4 Mossuz-Lavau, J. (1991.), u Leinert Novosel S. (1999.) str. 134.

5 Isto, str. 134.

6 Isto, str. 135.

7 Isto, str. 135.

8 Supplements No. 16. i 26. to Women of Europe.

politički problem, pa stoga u neformalnim krugovima ovakve teme rjeđe postaju predmetom interesa.

Kako se proces dalje razvijao govore nam podaci europskog istraživanja prikupljeni tijekom 1989. godine.⁹ Iako je primarno provedeno kako bi odgovorilo na pitanje o zainteresiranosti pojedinih zemalja za širenje članstva i razvijanje novih oblika suradnje zemalja Europske zajednice,¹⁰ ono je pokušalo odgovoriti i na pitanje o zainteresiranosti za politiku žena zemalja ove zajednice. Europski su ispitanici odgovarali u skladu s nešto naglašenijim interesom za politiku kod oba spola, ali još uvijek evidentnim zaostajanjem interesa žena u odnosu na muškarce. O tome svjedoče odgovori dobiveni na pitanja "Kako biste ocijenili svoj interes za politiku: jako sam zainteresiran, prilično, slabo ili potpuno nezainteresiran?"

Tablica 1. Kako ocjenjujete svoj interes za politiku?

Spol	Muški %	Ženski %
Jako zainteresiran	16	7
Prilično	37	28
Slabo	30	36
Nezainteresiran	16	29
B.o.	1	7
Ukupno	100	100

Dok je gotovo svaki drugi muškarac bio jako ili prilično zainteresiran za politiku, kod žena je to tek bila svaka treća ispitanica. Sukladni su tome bili i podaci o potpuno nezainteresiranima koji opet apostrofiraju žene sa podatkom od gotovo 30 %, gotovo dvostruko većim od onoga kod muškaraca. Iako je zainteresiranost za politiku u cjelini porasla tijekom vremena, razlika među spolovima se potencirala u odnosu na ranija istraživanja, ali ne podjednako u svim europskim zemljama.

Opis situacije u Hrvatskoj možemo započeti analizom podataka posljednjih dvanaestak godina. Podaci istraživanja "Izbori '95",¹¹ relevantno su tada odgovorili o stupnju politiziranosti ljudi, posebice žena u Hrvatskoj. Sadržajno analognu pitanje: "Kako procjenjujete svoj interes za izbore?", pokazalo je slijedeće:

9

Istraživanje je obavljeno u srpnju 1989. godine na reprezentativnom uzorku od 11.815 stanovnika zemalja Europske zajednice.

10

Europska zajednica je u vrijeme istraživanja brojala 12 članica: Belgiju, Dansku, Njemačku, Grčku, Španjolsku, Francusku, Irsku, Italiju, Luksemburg, Nizozemsku, Portugal i Veliku Britaniju. Iako je od prosinca 1991. godine prerasla u Europsku uniju, a članstvo joj se do danas povećalo na 16 zemalja, u tekstu ćemo i nadalje upotrebljavati naziv Europska zajednica što je i bio slučaj 1989. godine.

11

Istraživanje "Izbori '95" provedeno je u organizaciji Fakulteta političkih znanosti, a u okviru projekta "Izbori, političke stranke i političko ponašanje birača" na uzorku od 1144 osobe u Hrvatskoj (podaci prikupljeni od 17. do 24. listopada 1995. godine).

Tablica 2. Vlastita procjena interesa za izbore

	Muški %	Ženski %
Jako sam zainteresiran	36	26
Srednje zainteresiran	50	60
Ravnodušan, izbori me ne zanimaju	14	14
Ukupno	100	100

U Hrvatskoj je 86 % muškaraca i isti postotak žena izjavljivao kako su jako ili srednje zainteresirani za izbore. Među ravnodušnima, nezainteresiranima za ovu problematiku nalazio se ponovno isti postotak među spolovima i to znatno niži nego u zemljama Europske zajednice! Interesantno je ukazati na to da je pojačani interes žena za politička zbivanja u to vrijeme daleko nadmašivao interes europskih žena; on je istodobno osjetno premašivao i interes europskih muškaraca za politička zbivanja!

Analiziramo li ranije spomenuto istraživanje iz 1989. godine posebno obraćajući pažnju na ekstreme – jako i prilično zainteresirane žene kao jedan modalitet te nezainteresirane, kao drugi, uočavamo da je Hrvatska s 86% izbila tada na čelo zainteresiranih žena Europe, ispred Danske (59%), Njemačke (51%), Nizozemske (47%), Velike Britanije (44%), Francuske i Grčke (sa po 36%), Luksemburga (33%), Irske (30%), Španjolske (19%), Belgije (18%), Italije (15%) i Portugala (6%). Što se tiče posve nezainteresiranih žena za politička zbivanja, manje postotaka od nas bilježila je samo Danska (sa 8% nezainteresiranih žena), Njemačka (sa 12%) te Nizozemska koja zajedno s nama dijelila podatak od 14%.

Najnoviji podaci iz 2007.¹² godine svjedoče o smanjenju interesa za izbore u Hrvatskoj kod oba spola. Žene zadržavaju razliku u odnosu na muškarce, ali je ona gotovo dvostruko manja u odnosu na ranije godine. Interesantan je podatak prema kojem je čak 38% žena slabo zainteresirano ili ravnodušno prema izborima što je osjetan porast u odnosu na 1995. godinu (14%).

Ako se zapitamo o mogućim katalizatorima zainteresiranosti žena za političku problematiku, najčešće dolazimo do dobi i obrazovne razine.

Tablica 3. Vlastita procjena interesa za izbore

	Muški %	Ženski %
Jako sam zainteresiran/a	26	21
Srednje zainteresiran/a	43	41
Slabo zainteresiran/a	16	20
Ravnodušan/na, ne zanimaju me	15	17

12

Projekt "Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj 2000.-2010.", Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu (podaci prikupljeni na reprezentativnom uzorku od 1080 ispitanika starijih od 18 god., 2007. godine).

Čimbenici utjecaja na ženski interes za politiku

Već su ranija istraživanja ukazivala na povezanost obrazovanja i interesa za politiku. Ilustracije radi, jedno je istraživanje u Francuskoj prije dvadesetak godina (1988.) pokazalo da među jako zainteresiranim za politiku ima samo 3% osoba bez visoke spremne, dok je onih s diplomom bilo 32%, dakle, čak deset puta više.¹³ Žene ove obrazovne kategorije bile su u sličnoj mjeri zainteresirane za politiku kao i muškarci. Istraživanja u Hrvatskoj vezana uz bivši politički sustav ukazivala su na visoku obrazovnu razinu kao preduvjet interesa, a posebice djelovanja žena u političkom životu.¹⁴

Spomenimo i vezu između godina života i interesa za politiku, koju europski istraživači smatraju posebno kompleksnom nudeći obrazac prema kojemu mlađi i stariji ljudi, posebice žene, pokazuju manju sklonost političkim temama, dok je kod ljudi srednjih godina ona posebno naglašena. Što se tiče odnosa među spolovima najmanje su razlike pronađene kod mlađih osoba (od 18 do 29 godina) i iznosile su samo šest indeksnih poena razlike u odgovoru na pitanje da li ih jako ili prilično zanima politika. Godinama se razlike potenciraju, do 14 indeksnih poena oko pedeset godine života, da bi nakon šezdesete godine bila zabilježena stagnacija pa i smanjivanje razlika u odgovorima muškaraca i žena.¹⁵

Istraživanja u Hrvatskoj prije desetak godina, točnije 1995. godine, također su potvrdila vezu između više razine obrazovanja i jače politiziranosti pojedinca, kao i približavanje odgovora muškaraca i žena istog obrazovnog stupnja. Ovo potvrđuju i podaci koji su izravno odgovorili na pitanje o interesu za izbore (politiku) obzirom na razine obrazovanja i spol ispitanika.

Zanimljivo je ovdje ukazati na razlike u intenzitetu zanimanja za koje su se muškarci i žene opredijelili. Žene su se naime češće odlučivale za srednji intenzitet negoli muškarci, bez obzira na obrazovnu razinu. Međutim kad se spoje modaliteti srednjeg i jakog intenziteta, razlike s obzirom na spol iščezava

Tablica 4. Interes za izbore (politiku), po obrazovanju i spolu

	Nisko		Srednje		Visoko	
	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %
Jako	34,8	18,2	31,8	26,2	48,8	31,7
Srednje	45,6	62,9	54,4	60,9	45,1	61,1
Ravnodušni	19,6	18,9	13,9	12,9	6,1	7,3
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13
Ranger, J. (1990.) u Leinert Novosel S. (1999.), str. 142.

14
Leinert Novosel, S. (1990.)

15
Mossus-Lavau, J. (1991.)

vaju, a interes kod oba spola pokazivao je tendenciju rasta porastom razine obrazovanja. Ono što je ovdje bilo posebno interesantno u odnosu na ostale europske zemlje bila je minimalna ravnodušnost žena za ovu problematiku. Žene najniže obrazovne razine samo su se u 19% slučajeva odlučile za taj odgovor, dok je među visoko obrazovanim takvih bilo samo 7%.

Usporedimo li to s najnižim postotkom u zemljama Europe u to vrijeme (misli se na 12% zabilježenih odgovora visokoobrazovanih žena Luksemburga, Njemačke i Grčke), naš je podatak bio gotovo upola manji, što je ponovno svjedočilo o naglašenom političkom interesu naših visokoobrazovanih žena u odnosu na žene EU.

Najnoviji podaci iz 2007. godine pokazuju znatni pad interesa za politiku kod oba spola, što se posebno vidi u "prelijevanju" jakog i srednjeg intenziteta interesa u slab interes ili ravnodušnost. Potvrđuje se trend porasta interesa vezan uz više obrazovanje kod oba spola (interesantno je da su žene visokog obrazovanja jače zainteresirane za politiku od muškaraca), ali i nekoliko puta povećan osjećaj ravnodušnosti u odnosu na 1995. godinu: kod žena je čak među visokoobrazovanim pet puta više ravnodušnih nego spomenute godine.

Tablica 5. Interes za politiku po obrazovanju i spolu (2007.)

	Nisko		Srednje		Visoko	
	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %
Jako	17,6	24,9	26,7	18,9	20,4	34,7
Srednje	47,3	37,7	41,4	44,2	50,0	37,7
Slabo, ravnodušni	35,1	37,4	31,9	36,9	18,9	27,6
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

I pogledajmo, na kraju, utjecaj godina života na zainteresiranost za politiku. Koliko se u tom pogledu razlikuju ispitanici u Hrvatskoj? Da li se pronađene pravilnosti s obzirom na dob javljaju i kroz podatke našeg istraživanja?

Kod nas su podaci iz 1995. pokazali da interes za politiku ne slijedi zakonitosti europskih zemalja u pogledu povezanosti s dobi života. Podsjećamo, dok je kod njih u najstarijoj dobnoj skupini interes za politiku opadao i udaljavao odgovore muškaraca i žena, kod nas je tijekom života interes rastao, pa je tako kod najstarijih muškaraca i žena zabilježeno čak dva puta manje ravnodušnih prema politici negoli u mlađoj životnoj dobi.

Na izravno pitanje o interesu za izbore (politiku) dobiveni su 1995. godine slijedeći odgovori:

Tablica 6. Interes za izbore (politiku) s obzirom na dob i spol ispitanika

	18 - 25 godina		26 - 39 godina		40 - 50 godina		51 godina +	
	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %
Jako	16	16	33	18	47	33	60	36
Srednje	66	65	52	68	44	56	43	51
Ravnodušan	18	19	15	14	9	11	7	13
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Za razliku od europskih pokazatelja, u nas je, zanemarimo li intenzitet (zbrojeni jako i srednje zainteresirani), interes za politiku bio stalan i izrazito visok bez obzira na dob ispitanika. Razlike među spolovima gotovo su bile zanemarive. O tome su jasno svjedočili i postoci ravnodušnih prema politici. Analiza intenziteta je pak pokazala da je kod mladih prevladavao srednji interes za politiku, uz minimalni broj ravnodušnih u odnosu na europske postotke. Jaki intenzitet interesa rastao je s godinama života, uz stalnu razliku među spolovima koja se pojavljivala oko 26. godine života, kad je za pretpostaviti da se interes žena za politiku u većoj mjeri prenosio iz javne političke sfere u privatnu sferu života. Ove se razlike nisu smanjivale niti kod najstarije dobne skupine, što je bilo osjetno drugačije negoli kod ostalih europskih zemalja. Naša je posebnost bila i to da su osobe starije od 51. godine iskazivale jači interes za politiku negoli one mlađe životne dobi.

Kakva je situacija danas? Podaci iz prije spomenutog istraživanja 2007. pokazuju slijedeće:

Tablica 7. Interes za izbore (politiku) s obzirom na dob i spol ispitanika

	18 - 25 godina		26 - 39 godina		40 - 50 godina		51 godina +	
	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %
Jako	14,4	8,6	31,8	13,4	24,4	12,5	29,9	29,0
Srednje	41,3	38,1	37,6	42,2	45,1	49,1	46,7	40,6
Slabo, ravnodušan	44,3	53,3	29,6	43,4	30,5	38,4	22,3	30,4
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kod svih dobni skupina došlo je do smanjenja interesa za politiku pri čemu je smanjen postotak jako i srednje zainteresiranih u korist slabije zainteresiranih i ravnodušnih. Broj ravnodušnih žena i muškaraca porastao je oko tri puta u odnosu na 1995. godinu, ali opada s godinama starosti. Analogno, žene što su starije iskazuju veći interes za politiku (kod 70% pojavljuje se jaki i srednji interes tek nakon pedesete godine života), kao i kod 80% muškaraca. Muško-ženske razlike značajne su u najkreativnijoj fazi života, do pedesete godine, što govori o tome da će jednaka participacija žena i muškaraca u politici biti još dulje vrijeme neostvareni cilj. Stariji muškarci najzainteresiraniji su za politiku.

Ukratko naši su ljudi prije petnaestak godina bili izrazito zainteresirani za politiku, što se u velikoj mjeri može razumjeti posljedicom tadašnjih političkih zbivanja na ovim prostorima. O tome su gotovo istovjetno svjedočili muškarci i žene, što se prepoznavalo kao hrvatska posebnost.

Porast razine obrazovanja dovodio je do porasta interesa i još većeg približavanja odgovora obzirom na spol ispitanika. Međutim, pojednostavnjeno, kod nas 1995. gotovo da i nije bilo nezainteresiranih za politiku a podaci su bili upola niži od najnižih zabilježenih u razvijenim europskim zemljama (Njemačka, Luksemburg, itd). Interes za politiku nije slijedio zakonitosti europskih zemalja u pogledu povezanosti s dobi života. Podsjećamo, dok je kod njih u najstarijoj dobnoj skupini interes za politiku opadao i udaljavao odgovore muškaraca i žena, kod nas je tijekom života interes rastao, pa je kod najstarijih muškaraca i žena zabilježeno čak dva puta manje ravnodušnih prema politici negoli u mlađoj životnoj dobi! Godine 2007. interes za politiku gubi na boju te se gotovo utrostručuje broj slabije zainteresiranih ili ravnodušnih za politička zbivanja, slično onome u stabilnijim demokratskim zemljama. Interes i dalje pokazuje korelaciju s razinom obrazovanja, ali u Hrvatskoj i specifičnost vezanu uz dob ispitanika: za razliku od europskih zemalja, stariji od pedeset godina ne odustaju od političkih tema već upravo obrnuto iskazuju pojačani interes za politiku. Što je s mlađima? Može li ovaj nalaz utjecati na središnje europske teme na početku 21. stoljeća kao što su europske integracije i proširenje NATO-a? Ta pitanja nisu novijeg datuma.

Ženski interes za integracije – Europska unija i NATO

Istraživanje provedeno još 1983. godine među zemljama Europske zajednice¹⁶ pokazalo je da na pitanje "da li ponekad mislite da niste samo građani svoje zemlje, već i Europe?", 43% muškaraca i 49% žena odgovara "nikada"; nadalje, 33% muškaraca i 25% žena izjasnilo se u prilog ujedinjenja Zapadne Europe, dok je 58% muškaraca i 50% žena procijenilo da je članstvo njihove zemlje u Europskoj zajednici dobar potez!

Tijekom vremena, zahvaljujući snažnoj medijskoj podršci, mnoštvu informacija i konkretnih političkih poteza, očekivalo se povoljnije rezultate u produbljivanju žena i muškaraca o spomenutim temama. Međutim, istraživanje na prijelazu u zadnje desetljeće (1989)¹⁷ pokazalo je da su stavovi prilično sta-

16

Prema Mossuz-Lavau J. (1991.), u Leinert Novosel S. (1999.) str. 184.

17

Istraživanje je provedeno u drugoj polovici 1989. godine na reprezentativnom uzorku od 11815 stanovnika Europske zajednice; ona je u to vrijeme imala dvanaest članica: Belgiju, Dansku, Njemačku, Grčku, Španjolsku, Francusku, Irsku, Italiju, Luksemburg, Nizozemsku, Portugal i Veliku Britaniju, a u prosincu 1991. prerasla je u Europsku uniju uz povećanje članstva na šesnaest zemalja. No kako se podaci odnose na ranije razdoblje, koristit ćemo se nazivom Europska zajednica dok se svi kasniji podaci u članku odnose na Europsku uniju (EU). Podaci iz ovog istraživanja izdvojeni su u Mossuz-Lavau, 1991.

tični, odnosno minimalno promijenjeni. U međuvremenu, nova globalna kretanja i procesi europskih integracija donijeli su nova iskustva koja se neminovno odražavaju na zadovoljstvo i stavove Europljana.

Vratimo li se podacima iz spomenutog ispitivanja krajem 20. stoljeća, možemo uočiti jasnu razliku između muških i ženskih ispitanika glede ocjene o naporima za ostvarivanje europskih integracija.

Tablica 8. "Kako ocjenjujete napore za ujedinjenje zapadne Europe?"

ODGOVORI	M %	Ž %
Izrazito ih podržavam	34	24
Prilično ih podržavam	45	48
Prilično sam protiv	8	8
Jako protiv	4	2
Bez odgovora	10	18

Izvor podataka: Mossuz-Lavau, J. 1991, str. 17.

Pokazalo se da je samo 34% muškaraca i 24% žena ocjenjivalo sebe kao osobu koja te procese izrazito podržava, što se zapravo nije značajno razlikovalo od nalaza ranije citiranog istraživanja iz 1983. godine, kako u srazmjerno niskom intenzitetu interesa tako i glede odnosa muško-ženskih odgovora. Ovdje je interesantno ukazati i na broj osoba koje su uskratile odgovor na ovo pitanje – 10% kod muškaraca i 18% žena, dakle, žene su gotovo dvostruko manje imale definirane stavove od muškaraca.

Ne ulazeći ovom prilikom u razlike nacionalne prirode zaključak europskih istraživanja bio je dosta jasan: na primjeru europskog ujedinjenja pokazalo se da ženski dio populacije, premda ne iskazuje negativno mišljenje, ne pokazuje niti veliko oduševljenje za ove vanjskopolitičke teme, odnosno, ideju ujedinjene Europe. Njihov se stav najtočnije mogao ocijeniti suzdržanim i značajno različitim od stavova muškaraca proizašlih iz svih podataka u istraživanju – muško-ženska razlika stalno je varirala oko 10 do 11 poena.

Autori su to pokušavali objasniti manjom sklonošću žena u odnosu na muškarce da uopće iznose svoje mišljenje na postavljeno pitanje, iako su konstatare da se tijekom godina ta razlika postupno smanjuje. Međutim, tu je žensku nesklonost izjavama moguće izvesti iz jednog šireg pojma, pojma političke kulture koji u određenom broju zemalja Europe namjenjuje ženi uži radijus interesa – brigu za dom i obitelj, uz odricanje mogućnosti uključivanja u javne poslove, što ima za posljedicu kraće obrazovanje i slabiju informiranost o društvenim zbivanjima u cijelosti. A kako je sve ono što nam je slabo poznato suviše apstraktno da o tome zauzimamo stavove, ne čudi što se žene zadržavaju "na distanci" u odnosu na ideje europskog ujedinjenja. Autori su iz svega toga zaključili kako su žene u to vrijeme bile u mnogo manjoj mjeri "Europljanke" negoli muškarci! Istraživanja u Hrvatskoj pokazala su neke sličnosti ali i razlike.

Istraživanje¹⁸ provedeno u proljeće 1997. godine među gradskom populacijom četiriju najvećih hrvatskih gradova, dalo je uvid u to kako naši građani ocjenjuju poželjnost političkih integracija Hrvatske u šire europske integracije, odnosno doživljavaju li Hrvatsku kao izoliranu cjelinu ili kao dio mozaike buduće ujedinjene Europe. Jesu li se žene u tom smislu razlikovale od muškaraca?

U značajnom postotku i uz simbolične razlike među spolovima naši su se ispitanici pozitivno izjašnjavali za suradnju (povezivanje) sa srednjeeuropskim zemljama: Mađarskom, Češkom i Austrijom. To je povezivanje bilo u potpunosti značajno za 45% žena i 51% muškaraca, dok su moguću vezu sa Europskom unijom ocjenjivali izrazito visokim postotkom, uz gotovo identično opredjeljenje s obzirom na spol – 70% žena i 68% muškaraca. Kad se izvršila kontrola obzirom na obrazovanje i zaposlenost izvan doma, potvrdili su se nalazi europskog istraživanja prema kojima porast interesa i pozitivan stav prema ujedinjenju pokazuje korelaciju sa porastom razine obrazovanja. No dok su se kod zemalja EU istodobno približavali muško-ženski odgovori, oni su kod nas pokazivali da porastom obrazovanja i u nas raste osjećaj važnosti spomenutih integracija, uz statistički neznačajnu, ali stalnu razliku odgovora po spolu. To je tada bio različit nalaz od europskih gdje su poeni razlike između muškaraca i žena znatno opadali porastom obrazovanja.

Povezivanje Hrvatske s Europskom unijom s obzirom na obrazovanje i spol pokazalo je slijedeće:

Tablica 9. Odgovori na pitanje o važnosti povezivanja Hrvatske s Europskom unijom po obrazovanju i spolu (1997.)

OBRAZOVANOST/ ODGOVORI	Nije važno		Srednje važno		Jako važno	
	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %	M %
Osnovna škola	4	5	13	8	83	86
Srednja škola	4	4	11	8	85	88
Viša i visoka škola	2	6	9	9	89	85

Bez obzira na razinu obrazovanja svi su naši ispitanici smatrali ovu vrstu integracije izuzetno važnom; potvrđen je porast važnosti s porastom razine obrazovanja, uz neznačajnu muško-žensku razliku. Interesantan je bio detalj prema kojem su žene sa visokom spremom u većoj mjeri pridavale važnost ovim integracijama (89%), negoli muškarci iste spreme (85%). Isto tako je uočeno da su žene bile manje sklone, čak i kad su bile jednako obrazovane kao i muškarci, iznositi svoje sudove o spomenutoj temi.

18

Istraživanje je provedeno u Hrvatskim gradovima – Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci u travnju 1997. godine na uzorku od 1300 ispitanika, u organizaciji Fakulteta političkih znanosti iz Zagreba (projekt "Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj 1990–2000").

Podaci kojima raspolažemo za 2007. godinu omogućuju nam da saznamo kakav je interes kod građana Hrvatske bio za ulazak u EU te kakvo je bilo raspoloženje prema ulasku u NATO savez. Jesu li bile prisutne muško-ženske razlike u stavovima? Ovisi li stavovi općenito o interesu za politiku? Na postavljeno pitanje "Da je sutra referendum o ulasku Hrvatske u EU, kako biste glasali?", dobiveni su slijedeći odgovori:

Tablica 10.

Interes za politička zbivanja	Za ulazak u EU		Protiv ulaska u EU		Ne bih izašao/la na referendum		Ne znam, nisam siguran/na	
	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %
Jako	58,1	61,8	24,0	19,5	3,1	1,6	14,7	17,1
Srednje	59,8	44,2	18,7	23,3	6,1	4,2	15,4	28,3
Slabo	40,0	25,0	36,3	28,3	6,3	9,2	17,5	37,5
Ravnodušno	37,0	35,6	42,5	25,7	6,8	6,9	13,7	31,7
Ukupno	52,8	42,5	26,4	24,0	5,4	5,1	15,3	28,4

Kod onih koji su jako ili osrednje zainteresirani za politiku gotovo 60% glasalo bi za ulazak Hrvatske u EU; oni koji su slabije zainteresirani ili ravnodušni prema političkim zbivanjima najčešće se izjašnjavaju protiv ulaska u EU (cca 40%); kod jako motiviranih žena dominira želja za ulaskom Hrvatske u EU (62%), pri čemu je ta podrška viša od one jako zainteresiranih muškaraca (58%); kod žena koje su slabije zainteresirane ili ravnodušne prema političkim zbivanjima dominiraju protivnice ulaska, ali je njihov postotak niži od onog muškaraca (27% žena i 39% muškaraca); među onima koji su ravnodušni prema političkim zbivanjima više muškaraca nego žena podržava ulazak u EU (53% muškaraca i 43% žena); interesantno je da su ove žene 2,5 puta manje sigurne u to što učiniti na referendumu u odnosu na muškarce (32% žena i 14% muškaraca), što govori o statistički značajnoj razlici.

Isto istraživanje 2007. godine pružilo je i odgovore na pitanje "Da je sutra referendum o ulasku Hrvatske u NATO, kako biste glasovali?".

Tablica 11.

Interes za pol. zbivanja	Za ulazak Hrvatske u NATO		Protiv ulaska Hrvatske u NATO		Ne bih izašao/la na referendum	
	M %	Ž %	M %	Ž %	M %	Ž %
Jako	56,5	42,6	26,4	31,1	4,7	5,7
Srednje	51,4	28,8	24,3	28,3	5,6	7,1
Slabo	42,5	16,8	36,3	36,1	11,3	6,7
Ravnodušno	49,3	26,7	31,5	28,7	2,7	7,9
Ukupno	51,0	28,9	27,8	30,6	5,8	6,9

Među jako zainteresiranima za politička zbivanja koji podržavaju ulazak u NATO više je muškaraca nego žena (57% muškaraca i 43% žena), no protiv ulaska je obrnuta situacija (26% muškaraca i 31% žena); među srednje zainteresiranima je gotovo dva puta više muškaraca koji podržavaju ulazak nego žena (51% muškaraca i 29% žena) te podjednak broj protivnika ovog ulaska; kod slabije motiviranih čak 2,5 puta više muškaraca podržava ulazak (43% muškaraca i 17% žena); kod ravnodušnih je na 100 žena koje podržavaju ulazak gotovo 185 muškaraca koji to žele, no među njima bi dvostruko manje žena negoli muškaraca uopće izašlo na referendum!

Zaključak

Podaci europskog istraživanja pokazali su već prije desetak godina da su žene iz zemalja Europske zajednice manje zainteresirane za ideje integracija unutar europskog prostora negoli muškarci, sa očekivanim razlikama među zemljama. One su uvijek logična posljedica različitih tipova kulturnog razvoja, počevši od tradicionalnog sa izrazito naglašenom ulogom žene u domu, dakle izvan javne sfere društvenog života, zatim modernijeg tipa koji umanjuje značaj međuspolne podjele uloga – tipično za zemlje zapadne Europe, te njenog još razvijenijeg stupnja koji spolne uloge u potpunosti izjednačava, a koji je najprisutniji u sjeverno europskom dijelu zemalja.

Kako se i ranije znalo, raspodjela društvenih uloga koje obnašaju žene i muškarci jasno se reflektira kroz pojačani ili simbolični interes za sva javna društvena zbivanja, a posebice područje političkog djelovanja. Stoga je logičan zaključak europskih nalaza bio da je viši stupanj kulturnog razvoja, te izjednačavanje uloga, preduvjet da se žene iz tih sredina osjećaju u većoj mjeri Europljanke! Zaključeno je također da obrazovanje, čak više od zaposlenosti izvan doma, djeluje u pravcu integracije žena u društveni život svake zemlje, a što onda rezultira porastom motiviranosti i za šira politička zbivanja. Nalaz bi glasio da su više obrazovane žene u većoj mjeri Europljanke od onih drugih.

Hrvatska je kao tranzicijska zemlja prije desetak godina bila obzirom na spomenutu temu u vrlo složenoj situaciji: s jedne strane bila je suočena s posljedicama višedesetljetne dominacije socijalističke ideologije koja je ukinula podjelu društvenih uloga s obzirom na spol i to smatrala jednom od temeljnih stečevina ne samo tog sustava, već i civilizacijskih općenito, dok se s druge strane pojavio sukob s prikrivenim ili rjeđe otvorenim pokušajima redefiniranja društvenih uloga žena i muškaraca sa željom da se ostvari povratak na tradicionalne obrasce.

Tradicija jednakog školovanja žena i muškaraca te zapošljavanje izvan doma bili su snažni katalizatori motiviranosti za praćenje svega što se zbiva u društvu, pa i širim europskim okvirima. Stoga, naši ljudi svoju budućnost nisu ni u tako turbulentnim vremenima (1995. godina), vidjeli u zatvaranju već u povezivanju s ostalim europskim zemljama. Žene i muškarci u tome se nisu

značajno razlikovali. Također se pokazalo da je kod nas porastom obrazovanja rastao interes žena za integracijske procese, s time da su žene visoke stručne spreme čak u većoj mjeri prepoznavale važnost ovih procesa od muškaraca iste razine obrazovanja. Kod muškaraca ovu "europsku zakonitost" nije bilo moguće potvrditi.

Međutim, pokazalo se da i kada su jednako obrazovane kao muškarci, žene su manje sigurne, odnosno češće pribjegavaju odgovoru "ne znam" (tip socijalizacije u kojem "žena nema što misliti o tome"). Tako je čak i među visoko obrazovanim ženama bilo dva puta više takvih odgovora negoli kod muškaraca istog stupnja obrazovanja.

Najnoviji podaci (2007. godina) pokazuju da stabiliziranje političke situacije i konsolidiranje sustava djeluju u pravcu smanjivanja broja zainteresiranih za politiku, o čemu svjedoči porast broja slabije zainteresiranih ili ravnodušnih za političkih zbivanja bez obzira na spol. Potvrđuje sa da intenzitet zainteresiranosti za politiku pokazuje korelaciju s otvorenošću za europske integracije (ulazak Hrvatske u EU): jači interes kod oba spola uvjetuje podršku ulasku u EU, pri čemu je podrška žena viša od one muškaraca; slabiji interes vodi protivljenju ulasku u EU, s time da je protivljenje žena slabijeg intenziteta od muškaraca. Nastavlja se trend nesigurnosti žena u iznošenju vlastitih stavova, pa su one 2,5 puta češće od muškaraca izjavile da nisu sigurne što bi učinile na referendumu.

Isti trend uz očekivano niže postotke podrške kod žena zabilježen je i kod odgovora o ulasku Hrvatske u NATO savez: među jako zainteresiranima za politička zbivanja koji podržavaju ulazak u NATO više je muškaraca nego žena (57% muškaraca i 43% žena), no protiv ulaska je obrnuta situacija (26% muškaraca i 31% žena); među srednje zainteresiranima je gotovo dva puta više muškaraca koji podržavaju ulazak nego žena (51% muškaraca i 29% žena) te podjednak broj protivnika ovog ulaska; kod slabije motiviranih čak 2,5 puta više muškaraca podržava ulazak (43% muškaraca i 17% žena); kod ravnodušnih gotovo dvostruko manje žena nego muškaraca podržava ulazak u NATO i uopće planira izaći na referendum.

Prisjetimo li se da je razina obrazovanja vezana uz intenzitet interesa za politička zbivanja, a on "odgovoran" za otvorenost svim oblicima integriranja, podrška ulasku Hrvatske u EU i NATO bi u perspektivi mogla rasti uz stalno opadanje razlike među spolovima. Tome idu u prilog visoki postoci žena koje završavaju fakultete te magistarske i doktorske studije. Štoviše, žene bi obzirom na tu činjenicu mogle postati veće pobornice eurointegracija od muškaraca posebice ako bi se njihov interes za politička zbivanja javio u ranijoj životnoj fazi nego do sada. Usprkos tome osjećaj nesigurnosti žena upozorava na još uvijek prisutan model socijalizacije u obitelji koji izmiče društvenoj kontroli kao i ranijih godina. Razlika između podrške egalitarnim rodnim ulogama u javnosti i svakodnevne prakse i nadalje je prisutna, što se odražava u smanjenoj sigurnosti i uključivanju žena u političke teme tek nakon što su obavile tradicionalne ženske zadaće u svojoj obitelji. Možda će ulazak u

Europsku uniju i NATO pridonijeti rodnoj osjetljivosti ljudi i u svakodnevnom životu.

Stvorimo li Europljane u vlastitim granicama, integracija će biti veća ili manja formalnost.

Literatura

- Darcy, R., Welch, S. and Clark, J., *Women, Elections and Representation*, Longman, New York and London, 1987.
- Duverger, M., *Politička uloga žene*, UNESCO, 1995.
- Leinert Novosel, S., *Žena na pragu 21. stoljeća – između majčinstva i profesije*, ToD, EDAC, Zagreb, 1999.
- Leinert Novosel, S., Role of women in the Euro Atlantic integrations – the case of Croatia, in *Yearbook Šipan*, ur. Čehulić L., Political Culture, Zagreb, 2008.
- Mossus-Lavau, J., *Women and Men of Europe Today, Attitudes towards Europe and Politics*, Supplement to Europe baromaitre, 31A, No. 35, Paris, 1991.
- Vukadinović, R., Čehulić L., *Politika europskih integracija*, Topical, Zagreb, 2005.
- Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010., Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, Zagreb, 2007.

Summary

Women in Croatia and NATO: in favor of, against or ...

Gender sensitive policy is nowadays accepted not only in the EU member states, but also in those countries aspiring for the membership. Success of this policy is affiliated to changes in people's consciousness, their gender sensibility in every day life, which is not completely the case according to Croatian and European experiences. Egalitarian gender roles are obviously only generally accepted whilst those traditional dominate personal lives. During the past fifteen years men and women in Croatia have witnessed the decrease of interest for politics; however it is proven that higher the education is the stronger is the interest for politics among both genders.

This European "legitimacy" also takes into account the age data: population older than fifty is the most interested one in politics regardless the gender, while among young population mostly men are interested in politics. Support for integrations in general could be related to the interest for politics and further on to the higher education. Euro-Atlantic integration processes are mainly supported by highly educated population with the high interest in politics, among which there are more

women. Lower interest in politics means stronger apathy among women, insecurity in stating their own opinion, which is rarely followed by resistance towards integrations. According to the prediction, despite of NATO's sensitive gender approach, support of women in Croatia for NATO membership is lower than that for the EU and that of men showing the same level of interest in politics. Briefly, dominant support for EU membership comes from highly educated and politically motivated women, while NATO membership is mostly supported by highly educated men with emphasized interest in politics.

Key words: gender sensitive policy, women, European Union, NATO